

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-6-106-4>

УДК 159.9:32(075)

Коренева Ю.П.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

Анотація. Управління державою в інтересах суспільства в сучасній Україні потребує вирішення складних, багатовекторних задач. Від характеристик лідерів, які присвятили себе політичній кар'єрі залежить ефективність, соціальна сила, авторитетність та взагалі дієвість конструктивних рішень. Тому актуальними для країни буде дослідження як характеристик політичного лідерства, так і визначення психологічних аспектів та особистісних рис, які допомагають політичному лідеру бути ефективним та консолідувати суспільство, рухаючись до реалізації поставлених цілей. Визначна роль лідера передбачає відповідальність та наявність або розвиток багатьох рис задля успішного виконання професійних обов'язків. В статті наведені основні сучасні підходи до політичного лідерства, стилі та типології лідерів. Також описано особистісні якості та характеристики, які мають бути їм притаманні.

Ключові слова: політичне лідерство, політичний лідер, портрет політичного лідера, психологічні характеристики політичного лідера, особистість політичного лідера.

Koreniewa Iuliia

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

PSYCHOLOGICAL PORTRAIT OF A POLITICAL LEADER

Summary. Governance requires the solution of complex, multi-vector problems in the interests of society in modern Ukraine. Effectiveness, social power, authority and the effectiveness of constructive decisions in general depend on the characteristics of leaders who have dedicated themselves to political careers. Therefore, it will be important for the country to study both the characteristics of political leadership and identify psychological aspects and personality traits that help a political leader to be effective and consolidate society, moving towards achieving goals. Despite the differences in approaches, all researchers agree with the importance of the leader's personality, his characteristics, which have a very significant impact on members of the social group. Therefore, the problem of identifying the personality traits and qualities necessary for a political leader becomes important. The leader chooses a social environment that hopes to protect its interests, feels the leader's ability to meet important needs for a particular social community. The important role of a leader implies responsibility and the presence or development of many traits for the successful performance of professional duties. The article presents the main modern approaches to political leadership, styles and typologies of leaders. It also describes the personal qualities and characteristics that should be inherent in them. The implementation of the systemically necessary reforms in Ukraine directly depends on the availability of genuine professional political personnel and strong political leaders. In countries with developed democracies and multi-party systems, the population sees a strong politician as emotionally stable, assertive, conscious, open and honest. It is also important when studying or improving the skills of political personnel to study their motivations, needs, self-esteem, "self-concept" and resilience. Also important psychological traits of a political leader include ambition, initiative, internality, a high level of self-control, developed intuition. The study of the personality traits of political leaders in recent decades has largely relied on the self-assessment of real politicians, the ratings of experts, voters, or the analysis of language or statements.

Keywords: a political leadership, a political leader, a portrait of a political leader, psychological characteristics of a political leader, a personality of a political leader.

Постановка проблеми. У сучасній науці відсутня єдність щодо розуміння поняття «політичне лідерство». Хоча беззаперечним є той факт, що історію та розвиток суспільства створюють та фасилітують саме незначна кількість людей – політичних лідерів, які знають, в чому полягають потреби народу та надають певні імпульси для створення ситуації для розвитку. Особистість лідера викликає інтерес науковців та стає індикатором політичних, соціальних та психологічних процесів які відбуваються в суспільстві або групі людей.

Деякі підходи до лідерства роблять це поняття досить широким. На думку Л. Едингера, це «авторитет, вплив контроль та влада над іншими». Д. Рісмен та Е. Фромм вважають, що лідерство – це набір особистісних соціально-психологічних якос-

тей лідера. Дж. Опенгеймер та Н. Фроліх вбачають аналогію політичного лідерства та своєрідного підприємництва, яке здійснюється на специфічному ринку, при якому політичні підприємці в конкурентній боротьбі обмінюють свої програми вирішення суспільних завдань та способи їх реалізації на керівні посади. М. Херманн вважає, що лідерство «являє собою багатогранне поняття. Розглядаючи його прояви, слід взяти до уваги характер самого лідера, властивості його виборців або прихильників та їхній взаємозв'язок лідерів. Ще треба приділяти увагу контексту або конкретній ситуації, в якій лідерство здійснюється» [3].

В. Амелін та Е. Баталов розглядали лідерство як «символ спільності й зразок політичної поведінки групи, здатний реалізувати її інтереси з допомогою влади».

Незважаючи на різність підходів, всі дослідники погоджуються зі значущістю особистості лідера, його характеристики, які мають дуже суттєвий вплив на членів соціальної групи. Тож важливою стає проблема виділення необхідних для політичного лідера особистісних рис та якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теми політичного лідерства розглядаються в теоретичних та емпіричних роботах Л. Едингера, Дж. Опенгеймера, Н. Фроліха, Д. Рісмена, Е. Фромма, М. Херманна, В. Амеліна, Е. Баталова, Р. Хауса, В. Карасева, В.А. Гошовської та Л.А. Пашко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз та об'єднання теоретичного матеріалу щодо психологічних компонентів політичного лідерства з даними досліджень.

Мета статті: виокремлення психологічних чинників, які впливають на успішну професійну діяльність політичного лідера.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лідера обирає соціальне середовище, яке сподівається на захист своїх інтересів, відчуває спроможність лідера задовольнити важливі для конкретної соціальної спільноти потреби.

За визначенням В.А. Гошовської та Л.А. Пашко, лідер – це індивід, який володіє певними якостями, найяскравіше відображеними з точки зору внутрішньогрупового інтересу [4].

Завдяки цим якостям (наприклад, гнучкість мислення, швидкість реакції, вміння вирішувати складні проблеми, кмітливність) його діяльність стає найпродуктивнішою. Лідер стає носієм групових цінностей, певним еталоном. Його вплив на людей базується на ідеальному уявленні, в соціальному середовищі він користується авторитетом та повагою.

Виключність ролі лідера проявляється і в тому, що він може бути як об'єктом, так і суб'єктом політичних відносин. Також він постійно відчуває тиск з боку різнонаправлених зацікавлених сторін. Політичний лідер вимушений мати достатні внутрішні та зовнішні ресурси, якості та властивості особистості для того, щоб одночасно консолідувати суспільство, досягти поставленої мети та обирати найвдалішу позицію в системі противаг та балансів, витримуючи тиск [2].

Найбільш впливовими особистісними характеристиками політичного лідера можна назвати:

- «Я-концепція» лідера, що складається з образу «Я», самооцінки та соціальної орієнтації політичного лідера;
- потреби та мотиви, які мають вплив на політичну поведінку;
- вибудована система політичних переконань;
- стиль прийняття політичних рішень;
- стиль, з яким політичний лідер вибудовує міжособистісні стосунки;
- стресостійкість.

Р. Зілдер розробив типологію особистості політичних лідерів, базуючись на дослідженнях показників самооцінки та складності «Я-концепції».

1. «Аполітичні» – висока самооцінка та висока складність «Я-концепції». Швидко вбирають нову інформацію про себе без загрози для «Я-концепції», але обмежені в реактивності та мають труднощі з реакціями на поведінку своїх послідовників, колеґ або населення.

2. «Прагматики» – низька самооцінка та висока складність «Я-концепції». Відповідають на широкий спектр соціальних проблем та стимулів. Беруть до уваги зворотній зв'язок, змінюючи свою політичну поведінку на його основі.

3. «Ідеологи» – висока самооцінка та низька складність «Я-концепції». Не реагують на думки інших, мають жорсткі та ригідні пізнавальні процеси.

4. «Недетерміновані» – низька самооцінка та низька складність «Я-концепції». Сильно реагують тільки на вузьке коло соціальних стимулів [1].

Серед потреб політичних лідерів можна виділити потреби у: владі, контролі над подіями, досягненнях та афіліації.

Стилі лідерства, за теорією Р. Хауса, можуть бути поділені на чотири групи, а кожен лідер в змозі використовувати різні стилі в залежності від контексту:

1. Директивний. Лідер самостійно визначає стандарти діяльності, рівень сподівань від підлеглих, контролює виконання та поведінку. Цей стиль орієнтований на задачу.

2. Підтримуючий. Лідер проявляє увагу, турботу по відношенню до підлеглих, піклується про їх благополуччя. Цей стиль орієнтований на людей.

3. Учасливий. Лідер вірить в колективне прийняття рішень, має звичку ділитися інформацією з підлеглими, радитися з ними при потребі.

4. Цілевстановлюючий. Лідер визначає тільки першорядні цілі, інше виконують підлегли, які мають широкий спектр повноважень. Цей стиль орієнтований на досягнення [3].

Враховуючи специфіку професійної діяльності, серед бажаних особистісних якостей лідера політичної направленості В.А. Гошовська та Л.А. Пашко виділяють наступні:

- здатність накопичувати та відтворювати інтереси соціальних груп та широких мас;
- амбіційність;
- здатність підкорювати інших своїй волі;
- високий рівень володіння собою, контролю емоцій;
- здатність проявляти ініціативу та нести відповідальність за неї в разі невдачі;
- здатність висувати та комбінувати політичні ідеї;
- націленість на отримання вигоди при зміні політичної ситуації;
- здатність до розробки об'ємних політичних програм;
- розвинена інтуїція [4].

Згідно досліджень європейських дослідників та науковців із США широко поширене уявлення про те, що політична конкуренція і агітація з часом стають все більш персоналізованими. Через це увагу науковців ще більше привертають особистісні якості політиків.

Дослідження особистісних рис політичних лідерів останніх десятиліть в основному спиралось на самооцінюванні реальних політиків, рейтингах експертів, виборців або аналізі мови чи тверджень. В результаті одного з них було встановлено, що у політиків в середньому більш високі показники екстраверсії та емоційної стабільності, ніж у іншого населення. Також зазначається низький рівень поступливості та свідомості [5].

Д. Айхольцер та Й. Вільман висунули гіпотезу, що, по-перше, для керівництва політикам

слід мати виключні якості, які відрізняють їх від решти населення. Вони очікують, що саме виборці сконструюють ідеального політика, який буде мати більшість рис, які прийнято пов'язувати з лідерством. По-друге, Д. Айхольцер та Й. Вільман висловлюють думку, що виборці будуть відрізнятися переважними якостями політичних лідерів, тому що вони прагнуть особистісного співпадіння з ними. Зокрема, вони очікують, що громадяни будуть прагнути до відповідності основних ціннісних рис особистості, які в той же час відображають зміст основних ідеологічних установок.

За результатами емпіричного дослідження в Німеччині та Австрії Д. Айхольцер та Й. Вільман дійшли до наступних висновків:

1. Виборці хочуть, щоб політичні лідери були більш емоційно стійкими, екстравертно-напористими, більш свідомими та відкритими, більш чесними.

2. Виборці прагнуть бути представленими політичними лідерами, які демонструють відповідність особистості політика та їхньої власної особистості. Це пов'язано з абсолютною емоційною

схильністю до афіліації, яка дозволяє ідентифікувати себе з кандидатом.

Тож вибір політичного лідера вже не має під собою змагання політичних програм та партій, а переходить у площину особистісного психологічного портрета лідера [6].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку. Реалізація системних необхідних реформ в Україні безпосередньо залежить від наявності справжніх професійних політичних кадрів та сильних політичних лідерів. Як ми бачимо, в країнах з розвинутою демократичним режимом та багатопартійними системами представники населення вбачають сильного політика емоційно стійким, напористим, свідомим, відкритим та чесними. Крім таких рис особистості при навчанні або підвищенні кваліфікації політичних кадрів може бути корисним вивчення їхньої мотивації, потреб, самооцінки, «Я-концепції» та стресостійкості. Також до важливих психологічних рис політичного лідера слід віднести амбіційність, ініціативність, інтернальність, високий рівень володіння собою, розвинуту інтуїцію.

Список літератури:

1. Гозман Л.Я., Шестопап Е.В. Политическая психология. РнД : Феникс, 1996. 450 с.
2. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 6 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. С. 250.
3. Карасев В.И. Феномен политического лидерства. Москва : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2000. 176 с.
4. Політичне лідерство : навч. посіб. / авт. кол. ; за заг. ред. В.А. Гошовської, Л.А. Пашко. Київ : НАДУ, 2013. 300 с.
5. Best H. Does personalit ymatter in politics? Personality factors as determinants of parliamentary recruitment and policy preferences. *Comparative Sociology*. 2011. № 10(6). P. 928–948.
6. Aichholzer J., Willmann J. Desired personality traits in politicians: Similar to me but more of a leader. *Journal of Research in Personality*. 2020. Vol. 88. P. 1–11. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0092656620300787> (дата звернення: 20.05.2022).

References:

1. Gozman L.Ya., Shestopal E.V. (1996) Politicheskaya psihologiya [Political psychology]. RnD: Phoenix. 450 p. (in Russian)
2. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedia of Public Administration] (2011): in 8 vols., vol. 6 / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy; nauk.-red. kol.: Yu.V. Kovbasiuk [etc.]. Kyiv: NAPA, 250 p. (in Ukrainian)
3. Karasev V.I. (2000) Fenomen politicheskogo liderstva [The phenomenon of political leadership]. Moskva: Moskovskiy psihologo-sotsialnyiy institut; Voronezh: Izdatelstvo NPO «MODEK», 176 p. (in Russian)
4. Goshovskaya V.A., Pashko L.A. (2013) Politychne liderstvo: navch. posib [Political leadership]. Kyiv: NAPA. (in Ukrainian)
5. Best H. (2011) Does personality matter in politics? Personality factors as determinants of parliamentary recruitment and policy preferences. *Comparative Sociology*, vol. 10(6), pp. 928–948.
6. Aichholzer J., Willmann J. (2020) Desired personality traits in politicians: Similar to me but more of a leader. *Journal of Research in Personality*, vol. 88, pp. 1–11. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0092656620300787> (accessed 20 May 2022).